

MAXSUS ATAMALARNI O'QITISHNING NAZARIY METODIK ASOSLARI**Quziyev Sarvarbek Ilmiddinovich****Farg'ona davlat universiteti****Xorijiy tillar fakulteti Ingliz tili kafedrası o'qituvchisi****sarvarkuziev1988@gmail.com****<https://doi.org/10.5281/zenodo.7950431>**

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz tili o'qituvchilari maxsus atamalarini o'qitishning nazariy metodik asoslari quyidagi uch daraja izohlaydi. Izlanishlar shuni ko'rsatdiki, til hodisalarining lingvodidaktik nazariyasining ahamiyati shundaki, u til o'rganish metodining didaktik tili va lingvistik ma'noning lingvodidaktik asoslari haqidagi metodologik konsepsiyadan iborat bo'lib, ta'lim jarayonini optimallashtirishga qaratilgan. Lingvodidaktikaning nazariy asosini uning elementlari tashkil etadi.

Kalit so'zlar: Lingvodidaktika, metodika, metodologiya, texnologiya, lingvistik ma'no.

Xorijiy tillarni o'qitishning lingvodidaktik asoslari

So'ngi yillarda jamiyatda kechayotgan ijtimoiy o'zgarishlar, zamon talabiga javob bera oladigan yetuk kadrlar tayyorlash masalasini jamiyatimizning kelgusi taraqqiyotiga ta'sir qiluvchi eng muhim masalalardan biri sifatida talqin qilinayotganligi ta'lim jarayonida ham jiddiy o'zgarishlarni amalga oshirishni talab etmoqda.

Mamlakatimizda chet tillarni o'qitish nazariyasi va amaliyotida keskin o'zgarishlar davri boshlanishi chet tilini o'qitishning har qanday metodik tizimi mavjud bo'lgan negiziga qurulishini talab qiladi. Shuningdek, mamlakatda qabul qilingan qator huquqiy-me'yoriy hujjatlarda belgilangan tartibda xorijiy tillarni o'qitilishi shu bilan birga til leksik tarkibining sezilarli darajada o'zgarishi terminlar tizimida ham o'z ifodasini topishiga imkon beradi.

Hozirgi zamon til o'qitish metodikasi fan sifatida rivojlanishining zamonaviy bosqichini uch daraja izohlaydi:

- metodologiya
- texnologiya
- lingvodidaktika.

Metodologiya (metod va logiya so'zlaridan) –nazariy va amaliy faoliyatni tashkil etish va qurish tamoyillari va usullari tizimi, shuningdek, ushbu tizim haqidagi ta'limot. Dastlab, metodologiya odamlarning ob'ektiv dunyo bilan munosabatlarining amaliy shakllarida bevosita taqdim etilgan. Metodologiya oqilona bilishning maxsus sub'ekti sifatida ajralib turadi va voqelikning xususiyatlari va qonunlari bilan bog'liq bo'lgan bilish va harakatning ijtimoiy tomonidan tasdiqlangan qoidalari va normalari tizimi sifatida mustahkamlanadi.

Texnologiya – bu o'qituvchi(tarbiyachi) ning ta'lim- tarbiya vositalari yordamida o'quvchi (talaba) larga muayyan sharoitda ta'sir ko'rsatishi va bu faoliyat mahsuli sifatida ulardan oldindan belgilangan shaxsiy sifatlarni shakllantirish jarayonidir.

Lingvodidaktika – bu XX asrning o'rtalarida paydo bo'lgan yangi fan hisoblanadi. Lingvodtika, integral fan bo'lib, ta'limni o'rganish tilni o'zlashtirish mexanizmlarini va ushbu mexanizmlarni barqaror tavsiflash uchun mo'ljallangan.

Lingvodika bir nechta mustaqil va bir tuzilmasi o'zida bir-biriga bog'liq bo'lgan ilmiy fanlarning o'zaro ta'sirini ta'minlash: metodologiya, lingvistika, pedagogika, psixologiya, psixolingvistika; ilmiy fanlar bilan birgalikda chet tillarini o'qitishning lingvistik bazasini aks ettiradi.

Lingvodidaktikaning predmeti esa til o'qitish (o'qituvchi faoliyati) hamda o'quv materiali va texnologiyasimazmuni bog'liqlik qonuniyatlarini nazariy asoslashdir.

Lingvodidaktika fani til(lar)ni o'rgatish nazariyasining umumiy qonuniyatlarini ishlab chiqadi, Unda tillarni o'qitish/o'rganishning metodologik asoslari haqida so'z boradi. Bularga til tarbiyasining maqsadi, mazmuni, usullari, vositalari, ilmiy tadqiqot usullari, boshqa fanlar bilan aloqasi kabi masalalar kiradi. "Til aspektlar (leksika, grammatika, talafuz materiali)ni va nutq faoliyati turlari (tinglab tushunish, gapirish, o'qish, yozuv) ni o'rgatish, o'quv jarayonini tashkil etish kabilar esa muayyan tillarni o'rgatishning metodik asoslariga taalluqlidir"- deya ta'kidlaydi J. Jalolov.

I.D. Galinskiy esa "Tilni o'qitishda talabalarining ko'p tillarni bilishlari individual va mahaliy o'ziga xosliklari, ularning yoshlariga xos xususiyatlari, tilni to'liq yoki aksincha bilish darajasini belgilovchi omillarni hisobga olgan holda, ta'limning o'ziga xos xususiyatlarini tadqiq qilish yaxshi samara berishini e'tiborga olgan".

Ingliz tili bo'yicha ilmiy tadqiqot ishlari quyidagicha o'rganiladi:

- OTM kasbiy yo'nalishlari bo'yicha
- Ingliz tilini xorijiy til hamda qo'shimcha mutaxassislik sifatida.
- Nofilologik OTMlarida ingliz tilini o'qitish muammolari.

OTM kasbiy yo'nalishlari asosida O. N. Trofimova texnik yo'nalishdagi talabalarining fuqaroligini shaxsiy sifatlarga integratsiyasini ingliz tili o'qitishda shakllantirishni. T. B. Milyushenko esa talabalarining og'zaki nutq ko'nikmalarini takomillashtirishda kommunikativ treninglardan foydalanish bo'yicha ilmiy tadqiqot ishlarini olib borganlar.

Ingliz tilini ikkinchi til sifatida N. I. Arshinova kompyuter texnologiyalari vositasida, Yu. Yu. Kovaleva bo'lajak o'qituvchilarning metodik kompetensiyasini shakllantirish hamda ingliz tilini ikkinchi mutaxassislik sifatida L. P. Tarnayeva 5-bosqich talabalarini ma'daniy dialoglar kontekstida yozish darajasiga o'rgatish bo'yicha tahlil qilganlar.

Nofilologik oliy ta'lim muassasalarida xorijiy tillarni o'rgatish bo'yicha N. V. Zemlyanskaya og'zaki nutq darajasi, S. A. Gadjiyeva og'zaki nutqning grammatik tomonlari, E. L. Veliseeva texnik yo'nalishdagi OTMlarida chet tiliga, L. K. Salnaya chet tili muloqotiga kasbiy yo'naltirishga, N. Yu. Pavlova iqtisod yo'nalishdagi OTM talabalarining kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishga. E. P. Ribina esa texnik yo'nalishdagi OTM talabalarining ijtimoiy madaniyatini ingliz tilida o'qitish misolida rivojlantirishga oid ilmiy tadqiqot ishlari mavjud.

Xorijiy tillarni o'qitish nazariyasini tashkil etuvchi ilmiy nazarlarning o'ziga xos xususiyatlari haqida so'z yuritar ekanmiz, o'ziga xoslik bu sohalardan har bir tadqiqotning bosh kategoriyasi – nutqiy muloqot qobiliyatiga turlicha munosabatda bo'lishini aytib o'tish kerak.

Jumladan, A. M. Akopyanning fikricha agar ta'lim jarayonida tilning zamonaviy shakliga mos o'quv materiallaridan foydalanilsa, talabalarining chet tilidagi kommunikativ malakalarining sifat ko'rsatkichlari ancha oshadi, bu bo'lajak mutaxassislarga real jamiyatlararo komunikatsiyada ishtirok etish imkonini beradi, bu – nutq ahamiyatining uchta funksional-uslubiy registrlariga mos keladi.

Shundan kelib chiqib, lingvodidaktikaning quyidagi funksiyalarini ko'rsatish mumkin:

1. Tilni o'rganishning diaxron jihati, tilni sinxron tarzda o'quv masalalarida o'rganishga xizmat qilish bilan ahamiyatli. Ma'lumki diaxroniya sinxroniya funksiyasi hisoblanadi.

2. Darslik mikro tilida xususiy jihatlarining umumiy birlikka bog'liqligi qonuni shunga asoslanadiki, tilde xususiy jihatlar faqat yaxlit birlik tuzilmasidagina yorqin namoyon bo'ladi. Bunda uning konteksti tilning xususiy hodisalari, ularning o'ziga xosliklari va funksiyalarini tushunishga ta'sir ko'rsatadi va aksincha.

3. Talabalarining o'quv nutqida ona tili interferensiyasining sodir bo'lishi odatda o'rganilayotgan til va talabalarining ona tiliga o'xshashligi yoki o'xshamaslik darajasiga bog'liq.

4. Til shakli til mazmunining funksiyasi hisoblanadi. Odatda ta'lim jarayonining mazmuni til va shakl nisbatiga mos keladi.

Til hodisalarining lingvodidaktik nazariyasining ahamiyati shundaki, u til o'rganish metodining didaktik tili va lingvistik ma'noning lingvodidaktik asoslari haqidagi metodologik konsepsiyadan iborat bo'lib, ta'lim jarayonini optimallashtirishga qaratilgan.

Lingvodidaktikaning nazariy asosini uning quyidagi elementlari tashkil etadi:

1. Umumiy obyekt tildan iborat bo'lgan turdosh fanlarning xususiyatlaridan farqlanadigan o'ziga xos jihati

2. O'z tarixi; lingvodidaktika bir tomondan tillarni o'qitish uslubiyatidan, ikkinchi tomondan umumiy lingvistikadan ajralgan.

3. Xorijiy til o'quv maqsadlarida o'rganishning nazariy asosi harakatni aniqlashdan, lingvodidaktikaning metodologik tamoyillaridan o'zgarish nazariyasining umumiy tamoyillarini belgillashdan iborat.

4. Lingvodidaktikaning metodologik xususiy – ilmiy negizi unga xos o'rganish tamoyillari tizimidan iborat bo'lib, ular uning yetakchi nazariyasi – lisoniy hodisalarning didaktik ahamiyati nazariyasining bilim ortirishga oid tamoyillarida aks etadi.

Demak, lingvodidaktikaning mantiqiy tuzulishi – qonunlar, asoslar asosiy tushunchalar, nazariya, g'oyalardan iborat bo'lib lingvodidaktika atamashunosligi uning tilde funksiyasini, talabalarining ona tili va ingliz tilining qiyosiy ta'riflash tamoyillaridan kelib chiqadi. Til o'qitishda didaktik jihatdan o'ziga xos tushunchalar qo'llaniladi, ular muloqotni aks ettiruvchi lingvodidaktik terminologiyada o'z aksini topadi.

References:

1. Ilmiddinovich, K. S. (2022). Integrating 21st Century Skills into Teaching Medical Terminology. *Journal of Pedagogical Inventions and Practices*, 9, 114-117.
2. Ilmiddinovich, K. S. (2021). The methodologies of learning english vocabulary among foreign language learners. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(4), 501-505.
3. Ilmiddinovich, K. S. (2020). Methods Of Teaching English To Young Learners. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, 2(11), 65-69.
4. Sarvarbek Ilmiddinovich Kuziev MODERN METHODS OF TEACHING ENGLISH LANGUAGE AT MEDICAL UNIVERSITIES // *Academic research in educational sciences*. 2022. №11. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/modern-methods-of-teaching-english-language-at-medical-universities> (дата обращения: 10.05.2023).
5. Kuziev, S. (2022). AT ENGLISH CLASSES USING APPROACHES AND METHODS OF ON TEACHING SPECIAL TERMINOLOGY IN MEDICAL UNIVERSITIES. *Eurasian Journal of Social Sciences, Philosophy and Culture*, 2(12), 265-269.

6. Кузиев, С. И. (2020). COMMUNICATION AMONG PHYSICIANS AND HEALTHCARE ASSOCIATES: THE ROLE AND RANK OF MEDICAL TERMINOLOGY IN SURGERY, PUBLIC HEALTH AND THE HISTORY OF MEDICINE. Вестник науки и образования, (13-3), 29-31.
7. Кузиев Сарварбек Илмиддинович Общение между врачами и медицинскими работниками: роль и ранг медицинской терминологии в хирургии, здравоохранении и истории медицины // Вестник науки и образования. 2020. №13-3 (91). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/obschenie-mezhdu-vrachami-i-meditsinskimi-rabotnikami-rol-i-rang-meditsinskoy-terminologii-v-hirurgii-zdravoohranenii-i-istorii> (дата обращения: 10.05.2023).
8. Ilmaddinovich, K. S. (2020). Online evaluating the language learners on the platforms of the social networking services and delivery people. International Journal of Research in Economics and Social Sciences (IJRESS), 10(11).

